

MIKSI MIES SUKELTAA LIIAN SYVÄLLE?

Tämä kirjoitus lähti kehittymään uutisesta, joka kertoi, että kaksi harrastajasukeltajaa oli kuollut Viljakalassa, Haverin entisen kultakaivoksen vedellä täyttyneessä montussa. Onnettomuutta tutkittaessa arvioitiin, että nuoret miehet olivat yrittäneet laitteisiinsa ja kokemukseensa nähden liian vaativaa sukellusta. He siis olivat olleet uhkarohkeita, ottaneet riskin – ja epäonnistuneet.

Tarina ei ole ainutlaatuinen vaan pikemminkin kovin yleinen. Riskien ottaminen on olennainen osa nimenomaan miesten kulttuuria, miehuuskoe, jota arvostetaan ja jonka onnistumisesta tunnetaan ylpeyttä. Aina kokeet eivät pääty onnellisesti. Dosentti Antero Honkasalo on todennut, että ”miehille kasautuvat yhteiskunnassamme väkivaltaiset kuolemat, liikenneonnettomuudet, työtapaturmat, alkoholisairaudet, itsemurhat ja rikospidätykset”.

Onnettomuus uutiset pysäyttävät lukijansa ja kuulijansa, järkyttävät paitsi omaisia myös sivullisia. Elämäntapoja koskevan valistuksen ja neuvonnan ammattilaisia ne ehkä myös turhauttavat todistaessaan, että valistus ei ole toivotulla tavalla mennyt perille. Riskien ottaminen, vapaaehtoinen hengen ja terveyden vaarantaminen näyttää mieleltömältä käyttäytymiseltä. Voidaanko sitä mitenkään tehdä ymmärrettäväksi?

Riskien ottaminen yhdiste-

tään usein vain vapaa-ajan harrastuksiin. Professori Antti Karisto on selittänyt vaatavien liikuntasuoritusten (maraton, triathlon ym.) suosion kasvulla, että niistä halutaan vaikeuksien kohtaamisen ja voittamisen elämyksiä, joita jokapäiväisessä elämässä on nykyisin vaikea saada. Sama selitys pätee ehkä myös riskinottoon. Kun työ ja arki ovat tylsiä ja turvallisista, täytyy vapaa-aikana irrotella rajusti, hakea seikkailuja, jännitystä, vaaran aavistusta.

Toisaalta voidaan ajatella niin, että ne, jotka tekevät miehuuskokeita vapaa-aikanaan, ottavat riskejä myös työssään rakennuksilla, metalliverstaisissa, sijoitusbisneksessä. Tutkimuksissa on havaittu, että miehet ottavat riskejä työelämässä osoittaakseen ammattitaitoaan, suoriutuakseen helpommin urakoistaan ja täyttääkseen miehiset käyttäytymisvaatimukset. Rankka riskipitoisuus työssä, rankat riskipitoiset hovit. Työ- ja harrastuskulttuuri siis vastaisivat toisiaan.

Voidaan myös väittää, että riskien ottamisessa tiivistyy ja kiteytyy suomalaiselle (länsimaiselle) ihmiselle tyypillinen suhtautuminen elämään yleensä. Saatana kun on kovaa, mutta näytetään niille, selviydytään, hallitaan tilanne. Vaikeuksien kautta voittoon. Riskin ottaminen ja voittaminen edustaa ehkä Matti Kortteisen väitöskirjassaan korostamaa selviytymisen eetosta puhtaimmillaan. Pahin epäonnistumi-

nen ei tällöin olekaan se, että kuollaan, vaan se, että luovutetaan kesken kaiken, peräännyttään vaikeuksien yllättäessä.

Riskikäyttäytymistä rationaalisoivien selitysten lisäksi on otettava huomioon se, että riskit voivat olla itseisarvoisia: niitä otetaan niiden itsensä, niihin sisältyvän kokemuksen vuoksi. Englantilainen seikkailija Steve Bowles on kirjoittanut: ”Riskien otto saa aikaan mielihyvän tunnetta. Seikkailuissa tuntemukset ja tietoisuus terävöityvät ja kaikki koetaan äärimmäisinä.” Tällaista tilaa on ulkomaaisessa keskustelussa kuvattu käsitteellä ”flow”; sen voisi suomentaa imuksi: tilanne imee mukaansa.

Flow on päämäärä sinänsä; ”to flow is to be as happy as a human can be” — siksi sen kokemiseksi voidaan olla valmiita jopa vaarantamaan oma henki. Ehkä vaaran mahdollisuus tuo flow-kokemuksen erityistä syvyyttä ja intensiteettiä. Suurin osa flow-kokemuksista on toki vaarattomia: niitä esiintyy peleissä, leikeissä, urheilussa, taiteen teossa ja kulutuksessa, uskonnon harjoituksissa. Käytämme usein sanontaa, että jokin tapahtuma tai asia ”tempaisi meidät mukaansa”.

Flow-kokemuksessa tapahtuu toiminnan ja tietoisuuden yhteensulautuminen. Yksilö on äärimmäisen keskittynyt tekemiseensä, mutta hän ei reflektoi sitä, vaan etenee sisäistämänsä toiminnan logiikan

mukaan. Yksilö elää täydellisesti tässä ja nyt, menneisyys ja tulevaisuus katoavat; hän kokee (joskus pettävästi) hallitsevansa tilannetta, toimintaa ja ympäristöään. Pohtimaan pyhäytyminen merkitsisi toiminnan virran ja imun katkeamista.

Kysymykseen, miksi mies sukeltaa liian syvälle, voidaan siis antaa monia vastauksia. Yksikään niistä ei ole tyhjentävä eikä yksikään varmasti kykene helpottamaan riskinotamisessa epäonnistuneen omaisten surua. Mutta kysy-

myksen pohdinta voi auttaa ymmärtämään järjettömältä näyttävää käyttäytymistä ja valistuneen, turvallisen yhteiskunnan rakentamisen vaikeutta.

MATTI PIISPA

PARANTAAKO VIINA SUORITUSKYKYÄ?

Tutustuin 1970-luvulla eräällä telakalla sähkömieheen, joka oli ollut vuositolkulla pienessä huppelissa. Työnjohtajat eivät puuttuneet siihen, sillä hänen tekemisissään ei ollut moitittavaa. Työmaajuopottelua ei muutenkaan pidetty suurena syntinä, elettiin työvoimapulan aikaa. Olen myös sivusta kuunnellut alkoholistien viinanhankintasuunnitelmia. Ne ovat monesti olleet yllättävän kekseliäitä.

Miten tämä on mahdollista? Tutkimusten mukaanhan juopottelu heikentää monella tavalla suorituskykyä. Luettuani Juhani Lindqvistin väitöskirjan "Organization of goal-directed behaviour" en enää ollut yhtä ymmälläni.

Lindqvistin tutkimus jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa esitellään tietokonepohjainen kokeellinen tutkimusmetodiikka, jolla voidaan analysoida aivojen sähköisiä jännitemuutoksia tavoitteisen toiminnan eri vaiheissa. Se perustui tapahtumasideonnaisten jännitemuutosten ja EEG:n rytmien mittaukseen sekä eri

aivoalueiden jännitemuutosten välisten korrelaatioiden analyysiin. Metodiikan käsitteellisenä taustana käytettiin A. R. Lurijan ja Timo Järvilehdon neuropsykologisia teorioita.

Tutkimuksen toisessa osassa korrelaatioanalyysejä sovellettiin alkoholin akuuttien ja kroonisten vaikutusten analysointiin. Aivoalueista tutkimuskohteena olivat otsalohko ja päälaenlohko, joissa molemmissa oli kolme rekisteröintipistettä. Koehenkilöinä olleet neljä kohtuukäyttäjää ja neljä alkoholista suorittivat kolmena peräkkäisenä päivänä erilaisia ajosimulaatoritehtäviä. Viimeisenä päivänä heille annettiin alkoholiannos (1 g painokiloa kohti), joka vastaa noin yhden promillen humalaa.

Otsalohkon ja päälaenlohkon alueella alkoholistien korrelaatiot olivat ilman alkoholia suoritetuissa kokeissa alhaisempia kuin kohtuukäyttäjillä. Alkoholi kuitenkin kohotti otsalohkon alueella alkoholistien mutta laski kohtuukäyttäjien korrelaatioita. Korrelaatiot aivoalueiden välillä olivat kor-

keampia oikeiden kuin virheellisten simulaattorisuoritusten aikana. Tutkimuksessa havaittiin myös yhteys alkoholin akuuttien ja kroonisten vaikutusten ja simulaattorisuoritusten välillä: alkoholi kohensi alkoholistien mutta heikensi kohtuukäyttäjien suoritusta. Alkoholistien aivot olivat adaptoituneet toimimaan alkoholin vaikutuksen alaisena.

Helsingin Sanomat uutisoi Lindqvistin väitöskirjan näyttävästi tuoden esille alkoholin suorituskykyä kohentavat vaikutukset. Toimittaja kuitenkin jätti mainitsematta yhden oleellisen seikan: alkoholistien absoluuttinen suoritustaso oli sekä selvänä että humalassa alhaisempi kuin kohtuukäyttäjillä. Tavalliselle sanomalehden lukijalle saattoi helposti syntyä vaikutelma, että alkoholi nostaa alkoholistien suoritustason paremmaksi kuin kohtuukäyttäjillä. Näinhän ei tietenkään tapahdu; kohtuullisesti juova sähkömies on sekä selvänä että pienessä humalassa taitavampi kuin hänen alkoholisoitunut kumppaninsa.